

MC
21757

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

SZERKESZTI: WALDAPFEL ESZTER

XLI.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

BLUTFOGEL BOLDIZSÁR MINIÁTOR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

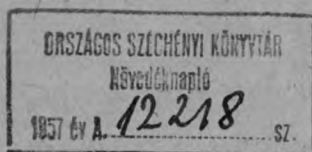

1957

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MC 21757

Blutfogel Boldizsár miniátor

BLUTFOGEL Boldizsár kevéssé ismert XV. század végi magyarországi kódexfestő. A külföldi szerzők összeállításában megjelent miniátor-lexikonok nem tudnak munkásságáról; művészettörténetírásunk is csupán egyetlen festett ősnymtatvány alapján tartja nyilván a magyarországi miniátorok sorában.¹ Életével és a bártfai Szent Egyed templomnak adományozott könyvgyűjteményével ÁBEL Jenő foglalkozott részletesebben.² E forrásokból BLUTFOGEL művészi tevékenységéről csak annyit tudunk meg, hogy tehetséges betűfestő, aki „kiváló gonddal és műérzékkel festette ki többé-kevésbé díszesen könyveit.”³ Ránk maradt ősnymtatványainak díszítése e szűkszavú jellemzésnél alaposabb ismertetést, behatóbb elemzést érdemel.

BLUTFOGEL életrajzi adatait rubrikátori záradékaiból ismerjük. Szilézia Canth nevű városában született. 1491-ben vágbesztercei prédikátor volt; 1494, 1495, 1496 és 1498-ban rubrikált könyveiben következetesen „predicator Bistriciensis”-nek nevezte magát. Tanulmányait Krakkóban végezte, ahol 1498-ban a bölcsészkaron baccalaureusi fokozatot, 1502-ben magisteri címet, majd nem sokkal később a hittudományok licentiatusának címét nyerte el. 1502-ben Kisszebenben volt prédikátor, 1508-tól kezdve pedig bártfai káplánként említik a városi számadáskönyvek. 1516-ban presbiterként halt meg Bártfán, s könyveit a Szent Egyed templom könyvtárának hagyományozta.⁴

BLUTFOGEL életének fontosabb állomáshelyei — a Körmöcbánya közelében levő Vágbeszterce, Kisszeben és Bártfa — között a XV. század végén szoros gazdasági kapcsolat állott fenn. Azok a szövetségek, amelyeket Kassa, Lőcse, Eperjes, Kisszeben, Bártfa, majd az alsó- és felső-magyarországi bányavárosok közös érdekeik megvédésére kötöttek egymással, természetesen kihatottak e területek kulturális fejlődésére, művészetének alaku-

¹ RÖSZLER István (*Adalékok a kassai kir. jogakadémia könyvtárához*. Magy. Könyvszle. 1882. 20. l.) a kassai jogakadémiai könyvtár ősnymtatványainak felsorolásakor említi AMBROSUS *Operájának* (Basel, 1492?) első részét, amelyet a bejegyzés tanúsága szerint 1496-ban BLUTFOGEL rubrikált. Az ősnymtatványt a könyvtár egyik egzszebb példányának mondja, s külön kiemeli a 8. lap díszítését. — RÖSZLER adatait közli: SZENDREI János — SZENTIVÁNYI Gyula: *Magyar képzőművészek lexikona*. Bp., 1915. 215. l. és BERKOVITS, Elena: *Miniatori Ungheresi nel dictionnaire des miniaturistes*. Corvina, 1941. 267. l.

² ÁBEL Jenő: *A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története*. Bp. 1885. 78–88. l.

³ *Uo.* 81. l.

⁴ *Uo.* 80–87. l.

lására is.⁵ A kölcsönhatások következtében e városok művészetében és könyvkultúrájában hasonló fejlődési folyamat, számos rokon jegy mutatkozott.

A gyorsan gazdagodó és öntudatosodó felvidéki polgárság körében korán felébredt a könyvek iránti érdeklődés. Az északi városokban már a század első felében élénk könyvkészítő tevékenység folyt. Pozsonyban, Kassán, Iglón, Eperjesen, Bártfán s még néhány bányavárosban a XV. században több név szerint ismert scriptor dolgozott.⁶ A polgárság kulturális igényeinek emelkedésével együtt nőtt a könyvek megbecsülése és gyűjtése. A XV. század végén már számos értékes polgári könyvtulajdonról, kisebb könyvgyűjteményről tudunk. A bártfai Szent Egyed templom könyvtára legjelentősebben bártfai polgárok hagyatékaival gyarapodott. E polgári hagyatékok sorában több szempontból is becses művelődéstörténeti dokumentum BLUTFOGEL gyűjteménye, amely egykori tulajdonosának öntudatos magatartása következtében számos pontosan keltezhető iniciálét és lapszédíszít őrzött meg számunkra.

ÁBEL Jenő BLUTFOGEL hagyatékaként 16 kötetben 20 ősnymtatványt sorolt fel, és valószínűnek tartotta, hogy az ő gyűjteményéből származhat még néhány olyan bártfai könyv is, amelyből kitörölték vagy kitépték a tulajdonos bejegyzését.

Ma 21 olyan ősnymtatványt ismerünk, amely az első kötéstábla belsejére írt „Domini Baltasar Slesite de Canth... 1510” bejegyzés vagy más adat szerint BLUTFOGEL tulajdona volt.⁷ E műveket rendszerint maga BLUTFOGEL rubrikálta és díszítette. Csaknem valamennyi kötetben, amelyet véleményünk szerint maga díszített, benn van BLUTFOGEL tulajdon bejegyzése és 9 műben jellegzetes rubrikátori záradéka is. Mindössze három díszítetlen ősnymtatványa volt.⁸ Két könyvből durván kivágták az iniciálékat.⁹ További három kötetből is a feltehetőleg díszített levelek hiányoznak.¹⁰

BLUTFOGEL könyveinek legszebb lapjai eshettek áldozatul a könyvcsönkítő szenvedélynek. Jól példázza e feltevést az a nagyfolio alakú kötet, amely DUNS SCOTUS *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum* (Nürnberg, Anton Koberger, 1481) és *Quaestiones quodlibetales* (Nürnberg, Anton Koberger,

⁵ RADOCSAY Dénes: *A középkori Magyarország táblaképei*. Bp. 1955. 80. l.

⁶ PUKÁNSZKY Béla: *A magyarországi német irodalom története*. Bp. 1926. 76–78. l.

⁷ Azokból az ősnymtatványokból, amelyeket ÁBEL (78–79. l.) BLUTFOGEL hagyatékaként ismertetett, ma csupán THOMAS DE AQUINO *Super primo sententiarum* (Venezia, Antonius de Strata, 1486) című munkája hiányzik. Kétségtől eltekintve BLUTFOGEL tulajdona volt viszont MEFFRET *Sermones de tempore et de sanctis, alias Hortulus reginae. Pars aestivalis* (Basel, Nikolaus Kessler, c. 1486.) című műve, amelynek első kötéstábláján BLUTFOGEL szokásos bejegyzése áll: „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510.” Ezt a munkát ÁBEL csupán a Szent Egyed templom könyveinek felsorolásakor (159. l.) említi. — Végül az egri Főegyházmegyei Könyvtár állományában van egy csonka *Biblia* (Nürnberg, Anton Koberger, 1485. — HAIN-COPINGER 3166, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 4288 [csak a második rész], — amelynek 370a lapján BLUTFOGEL következő bejegyzése olvasható: „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel textoris filium bartholomei nacione Slesitam de Canth pro tunc predicatorem Bistriciensis simplicissimum ipso die Ursule in primo signo Sagitarij Anno salutis 1497.”

⁸ ÁBEL: *i. m.* 79. l. 10., 13. és 14. szám.

⁹ ÁBEL: *i. m.* 79. l. 15. szám alatt leírt ősnymtatványból Pars I. a 1 a lapon hiányzik az iniciálé; az említett MEFFRET-kötetből az Aa 2a lap iniciáléja van kitépve.

¹⁰ ÁBEL: *i. m.* 78. l. 3. szám és 79. l. 5. szám alatt leírt művek.

1481) című munkáit tartalmazza.¹¹ Az első mű eleje hiányzik; a II., III. és IV. rész kezdetét és a *Quaestiones quodlibetales* 2a levelét nagyméretű iniciálékkal és lapszéldíszekkel látta el a művész. A festett díszítésből csupán három iniciálé és egyetlen lapszéldísz maradt meg. Az iniciálét és a lapszéldíszeket úgy vágta ki a könyvből, hogy a festés egyes részletei még ma is láthatók.

A kötet épen maradt festett díszei BLUTFOGELT jóízű, gyakorlott miniátornak mutatják. Finom kidolgozású, nagyméretű iniciáléiban az alap tömör arany; a zöld, kék, illetőleg vörös betűtestet árnyalt stilizált levelek töltik ki. A betűszárak közti teret az első iniciálénál kék, a másodiknál vörös alapon arany ornamentális díszítés borítja. A harmadik iniciálében a betűtest zöldszínű kockás mintát zár közre.

Az egyetlen megmaradt lapszéldísz (Pars II. 2a lap, I. tábla) rózsaszín zöld, szürke stilizált levelekre és virágokra ágazó indákat ábrázol. A finom kidolgozású, pasztell színű indák, levelek mellett tollrajzzal körülvett aranytallérok húzódnak.

BLUTFOGEL ezt a kötetét 1496-ban rubrikálta. Valószínűleg ekkor készült a két ősnymtatvány festett díszítése is. Ugyanebben az évben fejezte be a művész AUGUSTINUS *Explanatio psalmodum* (Basel, Johann Amerbach, 1489) című munkájának rubrikálását és feltehetőleg festését is.¹² E mű iniciáléi és lapszéldíszai a kisfolio alakú kötet méretéhez igazodva szerényebbek; az elrendezés, díszítő módor és a festői technika azonban a DUNS SCOTUS-kötet díszítéséhez hasonló.

A Pars I. a 3a lapot két iniciálé és lapszéldísz élénkíti. (II. tábla.) A nagyobb méretű B iniciálé zöld keretben, poncolt arany alapon rózsaszín, árnyalt levéldíszű betűtestet ábrázol. Az iniciáléből csigavonalba hajló levélkének nyúlnak ki a két hasáb közé, illetőleg a felső lapszélre. Az alsó és külső lapszálen nyolcasokban ívelődő, kék-zöld-szürke-rózsaszín indákból, stilizált levelekből és virágokból álló díszítés húzódik. A hosszú kelyhű virágok közé naturalisztikusan ábrázolt szekfű vegyül. A díszítés között elszórt aranytallérokat pontokból álló keret és gyakran szeszélyes tollrajz veszi körül.

Ugyanilyen szellemben készült, de a lap három szélére kiterjedő lapszéldísz és egy iniciálé van a Pars III. j 2b lapján. Kevésbé tetszetős a Pars II. A 2a lap díszítése, amely a két hasáb közül kinyúló ágból terjed szét az alsó lapszélre. A stilizált virágokban végződő rózsaszín-zöld levelek között „ISTE LIBER EST DOMINI WALTAS...” feliratú mondatzalag ívelődik.

BLUTFOGEL kódexfestői tevékenységének igen fontos emléke ANGELUS DE CLAVASIO *Summa angelica de casibus conscientiae* (Strassburg, Martin Flach, 1491) című munkája.¹³ E kötet díszítését ugyanis a művész tisztán kivehető kézjegyével is ellátta. Az a 1a lap iniciáléjában, a zöld betűtest összekötő szárába festette be BLUTFOGEL B betűből álló kézjegyet (III. tábla 1. kép.).

BLUTFOGEL öntudatos egyéniség volt, aki értékes könyveibe nevét beírta, rubrikátori záradékaiban pedig nevén kívül származási helyét, állását, tudományos képesítését is pontosan feltüntette. Nem meglepő tehát, hogy

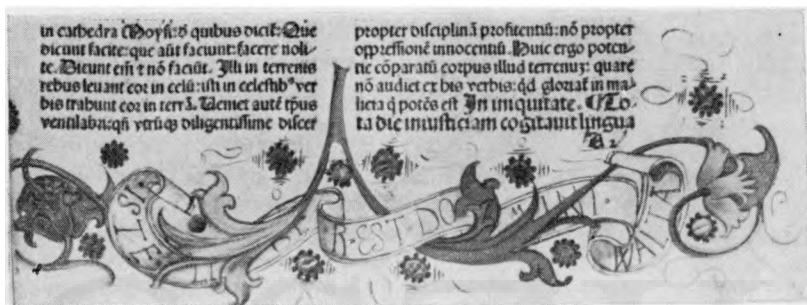
¹¹ Az ősnymtatvány és a festett díszítések leírását a dolgozatunkhoz csatolt jegyzékben 1. és 2. szám alatt közöljük.

¹² L. uo. 4. sz. a.

¹³ L. uo. 3. sz. a.

művészi tevékenységét sem kívánta véka alá rejteni. Több kézjeggyel jelzett művét nem ismerjük; iniciáléinak és lapszéldíszinek azonos stílusa azonban pontosan megegyezik a mesterjeggyel hitelesített iniciálé díszítő modorával. Az iniciáléból kiinduló lapszéldísz kissé módosított változata az AUGUSTINUS-kötet Pars II. A 1a lapját borító széldísznek.

Eredetibb elgondolást mutat az ANGELUS DE CLAVASIO-kötet másik lapszéldísz. Itt faágból ágazik ki a szokásos ornamentika, s nyolcas alakban ívelődve, szeszélyesen visszakanyarodva, hurkolódva húzódik végig a lap alján. Ez a díszítés az AUGUSTINUS-kötet lapszéldíszeinél kevésbé üde színhatást kelt.

Ugyanilyen jellegű, azonos színekkel készült s igen hasonló elrendezésű díszítés borítja AUGUSTINUS *Expositio evangelii secundum Johannem* (Basel, Johann Amerbach, c. 1491.) című munkájának¹⁴ a 2a lapját (IV. tábla 1. kép). Az iniciálében lila keretben, poncolt arany alapon, sárgával árnyalt zöld betűtest van, amelyből barna-rózsaszín és kék levelek ágaznak szét a belső lapszélre. A lap alján két szimmetrikus elhelyezésű, stilizált virágokban végződő levél ívelődik; az ornamentális díszítést — BLUTFOGEL többi lapszéldíszéhez hasonlóan — pontokkal keretelt aranytallérok veszik körül.

Néhány kötetbe csak iniciálét festett a művész. Ezekben a változatos felépítésű és díszítésű iniciálékban tükröződik leginkább BLUTFOGEL művészi képzelőereje, dekoratív hajlama. ANTONINUS FLORENTINUS *Summa Theologica, Pars Secunda* (Venezia, Nicolas Jenson, 1477—1480.) című művének¹⁵ egyetlen iniciáléja (a 5a lap) a DUNS SCOTUS-kötet nagyméretű, pompás iniciáléinak modorában készült. A matt arany keretbe foglalt iniciálé vörös alapját arany filigrán borítja; a kék betűtestben fehérrel árnyalt fodros levelek hajladoznak.

Feltűnően sok iniciáléval (36 maradt meg a csonka kötetben) látta el BLUTFOGEL GRATIANUS *Decretum*-át (Venezia, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1479—1480.).¹⁶ A színes keretbe foglalt iniciálékban a betűtestet majd minden esetben árnyalt levelek töltik ki. Változatosabb az iniciálék belsőjének kiképzése. Az élénk színű alapot rendszerint ornamentális díszítés vagy kötegbe fogott, hosszúszerű, erősen stilizált lilomok borítják (III. tábla 2. kép); nem ritka a hálós vagy kockás minta sem. Az iniciálékból többnyire keskeny

¹⁴ L. uo. 5. sz. a.

¹⁵ L. uo. 8. sz. a.

¹⁶ L. uo. 10. sz. a.

levelekben végződő indaszár ágazik ki és fut le a lapszélen vagy a szöveghasábok között.

A GRATIANUS-kötet iniciáléinál kezdetlegesebb kivitelű, egyszerűbb iniciálék díszítik IX. GERGELY pápa nagyfolio alakú *Decretales*-ét (Venezia, Johannes Herbort, 1481.).¹⁷

ANTONINUS FLORENTINUS *Summa Theologica. Pars III.*, 1. 2. (Venezia, Andreas de Paltascichis, 1485.) című művének¹⁸ iniciáléja és lapszéldísz is eltér BLUTFOGEL stílusától (IV. tábla 2. kép). A lap alján csigavonalba hajló, stilizált levelek karcsúbbak, plasztikusabbak és tagoltabbak BLUTFOGEL levélformáinál. Szembetűnő különbség az indaszárak erőteljesebb kidolgozása, a finom rajzú stilizált virágok árnyaltabb, részletesebb mintázása. Az indaszárak szétválásánál apró arany levélkécs csillognak. Hiányoznak BLUTFOGEL lapszéldíszének szinte nélkülözhetetlen elemei, a pontokkal körülvett aranytallérok is.

Más jellegű az iniciálé díszítése is, bár a betűszárak között ábrázolt, kötegbe fogott stilizált liliomokat BLUTFOGEL is szívesen alkalmazta. A sötét betűtest fehérrel árnyalt levelei csipkézettebbek, nyugtalanabbak, plasztikusabbak. Az elegánsabb díszítés fémszerű hatásával is elkülönül BLUTFOGEL többi ősnymotatványának iniciáléitól és lapszéldíszeitől. Ez a kötet már kifestve kerülhetett BLUTFOGEL tulajdonába.

BLUTFOGEL ősnymotatványait közel egy időben — kb. egy évtized alatt — díszíthette, s így nem meglepő, hogy iniciáléinak és lapszéldíszének stílusában, festői gyakorlatában lényegesebb változás, fejlődési folyamat nem észlelhető. Művei többnyire csak a szerényebb vagy pompásabb kivitelezésben, tetszetősebb vagy egyszerűbb díszítő megoldások alkalmazásában térnek el egymástól. Az iniciálék betűtesteit kitöltő és a lapszéldíszként alkalmazott levélornamentika mindvégig változatlan marad. Következőes a díszítő motívumok alkalmazásában, a részletek ábrázolásában is.

BLUTFOGEL művei a magyarországi kéziratfestés eddig viszonylag kevés figyelemre méltatott, szerényebb hajtásaihoz tartoznak. A budai reneszánsz kéziratfestés nem hatott ki művészetére. Festett díszein egyetlen reneszánsz motívum sincsen. Stílusa a magyarországi miniaturafestészet olasz ösztönzéseket gyümölcsöztető budai műhelyétől távol érlelődött, s ennek megfelelően is alakult; iniciáléin és lapszéldíszein inkább a cseh miniátorok hatása érezhető.

A cseh kéziratfestés, francia és olasz stíluselemek kezdeti önállótlan átvétele után, a XIV. század második felében, IV. KÁROLY király idejében jutott el a sajátos nemzeti vonások kiérleléséhez.¹⁹ Az új stílus az avignoni miniaturafestészet díszítő modorának egyéni továbbfejlesztéseként jött létre és terjedt el Csehországban.²⁰ E folyamattal párhuzamosan Közép-Európa egyéb művészeti centrumaiba is eljutott az avignoni kódexfestés hatása. A közös forrásból nyert ösztönzésekből a XV. század első felében Csehország-

¹⁷ L. uo. 9. sz. a.

¹⁸ L. uo. 7. sz. a.

¹⁹ DVOŘÁK, Max: *Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses.* Wien, 1901. 50–60. l.

²⁰ DVOŘÁK: *i. m.* 35–43. l. — KLETZL, Otto: *Studien zur Böhmischen Buchmalerei.* Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft. Marburg, 1933. 4–5. l. — HOFFMANN Edith: *Cseh miniatúrák a Szépművészeti Múzeumban.* Az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei. Bp., 1918. 57. l.

ban, Ausztriában és Bajorországban igen hasonló díszítő modor alakult ki.²¹ A lapszéldíszítés rendszerint a keretnek csak egyes széleire terjedt. Főeleme a spirálisban haladó, többrészes, stilizált levélforma. Az ornamentális dísz belső mintázása ugyanazon szín különböző árnyalataival vagy finom fehér vonalak felrakásával készült. Az összehatásában hasonló díszítő modor a legtöbb helyen határozott lokális jegyekkel bővült, sokféleképpen differenciálódott. A széles körben elterjedt lapszéldíszítés különböző változatainak kialakulását a közvetlen avignoni ösztönzéseken kívül az új cseh ornamentika is befolyásolta.²²

A magyarországi kéziratfestésen a XIV. század végétől kezdve észlelhető a cseh miniátorok hatása.²³ NAGYSZOMBATI Mihály iniciáléinál a sarkokból kiinduló indadíszben, a váci ötvöscéh szerkönyvében SZENT ELIGIUS arc-típusában, más cseh befolyás alatt készült kódexeinkben leginkább a lapszéldíszek festésében mutatkozik a csehországi miniátorok stílusjegyeinek követése.

A Krakóban végzett és Bártfán megtelepedett BLUTFOGEL művein szinte magától értetődő a cseh kéziratok hatása. Iniciáléi és lapszéldíszei azonban csak rokon jegyeket mutatnak a korabeli cseh miniatúrafestészet emlékeivel, de nem azonosíthatók azokkal.

A XV. század végi csehországi miniatúrafestészet egyik figyelmet érdemlő emléke az Országos Széchényi Könyvtár gazdagon és művészién díszített *Benedictionale*ja (V. tábla 1. kép.).²⁴ E cseh kódex több iniciáléjának belsejét arannyal vagy ezüsttel festett, kötegbe fogott, stilizált liliumok díszítik. Ez a jellegzetes motívum BLUTFOGEL több iniciáléjában ismétlődik. A századvégi cseh iniciálékhoz hasonlóan BLUTFOGEL iniciáléiban is gyakori a poncolt arany háttér vagy az arany filigrán ornamens. Csaknem lényegesebbek azonban azok a különbségek, amelyek BLUTFOGEL lapszéldíszei és a cseh *Benedictionale* ornamentikája között észlelhetők. A karcsúbb, fel lazítottabb, fémszerűbben festett cseh levelekkel szemben BLUTFOGEL következetesen kevésbé tagolt, szélesebb, lágyan hajladozó levélformákat használt. Mellőzte a levelek bordáinak a cseh miniátoroktól megszokott hangsúlyozott érzékeltetését, s a levelek elágazásaiból is elhagyta az arany levélkéket; helyüket éppen csak tollrajzzal jelölte. E különbségek nem magyarázhatók azzal, hogy a *Benedictionale* feltűnően szép ornamentikáját BLUTFOGELnél tehetségesebb és képzetesebb művész festette. Ugyanezek az eltérések fennállnak akkor is, ha műveit az Országos Széchényi Könyvtár 1469-ben keltezett *Nowi zákon* című, cseh nyelvű papírkódexének (Fol. Slav. 29)²⁵ lapszéldíszjeivel vetjük össze, holott ennek az egyszerű kiállítású kéziratnak a díszjeit BLUTFOGELnél kezdetlegesebb művész készítette. Sokkal közelebb áll e cseh kéziratok díszjeihez annak az ANTONINUS FLORENTINUS-kötetnek már ismertett díszítése, amely minden bizonnyal kifestve jutott BLUTFOGELhez.²⁶

²¹ DVORÁK : i. m. 98. l.

²² Uo. 98. l. — DOSTÁL, E.: *Přispěvky k dějinám českého iluminátorského umění na sklonku XIV. století*. Brno, 1928. 148—149. l. — BREDT, Wilhelm : *Der Handschriften-schmuck Augsburgs im XV. Jahrhundert*. Strassburg. 1900. 63. l.

²³ HOFFMANN Edith : *A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratái*. Bp. 1928. 75—76. l.

²⁴ BARTONIEK, Emma : *Codices manu scripti latini*. Bp. 1940. 223—224. l. — HOFFMANN : i. m. (l. 23. j.) 62—63. l.

²⁵ HOFFMANN : i. m. (l. 23. j.) 62. l.

²⁶ L. a dolgozathoz csatolt jegyzékben 7. sz. a.

A bártfai könyvtár ősnymtatványai közül még egy csonka *Missale* díszítésén érezhető a cseh kéziratfestés hatása (V. tábla 2. kép). Ez a *Missale ad usum dominorum Ultramontanorum* nem BLUTFOGEL hagyatékából került a könyvtárba. A *Missale*t Petrus MAUFER vándornymdász nyomtatta 1480-ban Veronában a magyar földön miséző papok számára.²⁷ A csonka ősnymtatványból a fametszetes kánonkép hiányzik. Festett díszítése nem sokkal megjelenése után már Magyarországon — esetleg Bártfán — készülhetett.

A *Missale*ban hat iniciálé és négy lapszéldíszítés maradt meg. A finoman kidolgozott díszítésekhez feltűnően sok aranyat és üde pasztell színeket alkalmazott az ismeretlen mester. Az iniciálék kiképzése nem túl változatos: a betűtestet többnyire árnyalt levelek töltik ki, az iniciálé alapját pedig finom ornamensek borítják. A művész tehetsége a lapszéldíszeken bontakozott ki szabadabban. A díszítés többnyire az iniciálé betűtestének meghosszabbodása-ként indul ki, és indaszárakból kiágazó, erőteljesen tagolt, finom stilizált levelekből s olykor egy-két virágból áll. Az indaszárak kacsakaringókban végződnek; az elágazásokban arany levélkék csillognak. A három lapszélre terjedő díszítésnél a lap bal szélén rendszerint vékony pálcá húzódik, amelyre indák, levelek csavarodnak. Más elhelyezésben is szívesen alkalmazta a művész a pálcát; az alsó és felső lapszéldíszítésnél a két szöveghasáb között húzódó pálcából ágaznak szét a többé-kevésbé szimmetrikusan ívelődő levélformák.

A *Missale* lapszéldíszei a gazdag aranyozás és a lendületesen ívelődő, könnyed, csipkézett levelek üde színhatásával BLUTFOGEL műveinél pompásabb, elegánsabb benyomást keltenek; az iniciálék azonban nem érik el BLUTFOGEL iniciáléinak művészi színvonalát.

BLUTFOGEL festői modora tehát nem elszigetelt jelenség a XV. század végén Magyarországon: több felvidéki emlékek mutat rokon vonásokat. Az ország északi részében dolgozó miniátorok a bonyolultabb cseh és a szárazabb osztrák lapkeretelés hatása alatt alakították ki a kódexfestésnek ezt a sajátos stílusát.²⁸ A száz évvel korábban élő NAGYSZOMBATI Mihálytól kezdve jó néhány tehetséges miniátor működött közre e stílus kimunkálásában.

BLUTFOGEL az 1490-es évek végén és a XVI. század első éveiben díszítette ősnymtatványait. A XV. század végén a kéziratfestés Európa-szerte háttérbe szorult, s többnyire az ősnymtatványokon és a címeresleveleken élt tovább. Magyarországon is szembetűnő e korban a díszített kódexek megritkulása. A budai miniátor műhely II. ULÁSZLÓ uralkodása alatt szerényebb keretek között dolgozott tovább, és jóval kevesebb kódexet állított elő, mint MÁTYÁS idejében. Csupán a címereslevelek díszítése ért e korban meglepő felvirágzást.²⁹

A budai művészeti élet hanyatlását előidéző gazdasági és politikai változások az ország félreesőbb kulturális központjaiba kevésbé hatottak ki. A városi számadáskönyvekből, oklevelekből ismert művésznevek³⁰ s a mester-névhez nem kapcsolható díszített kódexek egyaránt azt tanúsítják, hogy az

²⁷ HAIN, Ludovicus: *Repertorium bibliographicum*. Stuttgart-Paris, 1831. 11428 szám. — HUBAY Ilona: *Missalia Hungarica*. Bp. 1938. 37. l. 1. szám.

²⁸ GEREVICH Tibor: *A régi magyar művészet európai helyzete*. Bp. 1924. 18. l.

²⁹ BERKOVITS Ilona: *Az esztergomi Ulászló-Graduale*. Magy. Könyvszle. 1941. 346. l.

³⁰ BERKOVITS, Elena: *Miniatori Ungheresi...* Corvina, 1941. 255—281. l.

ország északi városaiban a XVI. század elején is figyelmet érdemlő könyvmásoló és díszítő tevékenység folyt. Festett kódexeink nagy része azonban a századok során elkallódott, elpusztult.

Éppen ezért különleges jelentőségű BLUTFOGEL hagyatéka, amely egy eddig kevéssé ismert felvidéki kéziratfestő több mint félszáz iniciáléját és számos lapszéldíszét őrizte meg számunkra. Ez az emléktanyag nemcsak BLUTFOGEL művészi tevékenységének reálisabb megítélését teszi lehetővé, hanem a magyarországi kéziratfestés XVI. századi fejlődésének rekonstrukcióját is elősegíti.

Blutfogel díszített ősnymtatványainak jegyzéke :

1. DUNS SCOTUS, Johannes : *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum*. Ed. Thomas Penketh et Bartholomaeus Bellatus. Nürnberg, Anton Koberger, 1481. 2°

Papír. 4 rész : I. rész 130 levél (csonka) ; II. rész 82 levél ; III. rész 58 levél. IV. rész 140 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszéldíszítés, 3 iniciálé. Kötés : XV. századi sötétbarna bőr, fatáblákon (433 × 300 mm) bélyegzőkkel és görgetővel készült díszítéssel. Réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstartó belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510 Scotus super mg^m.” — Uo. : a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise. — I. rész 130a lap : „Explicit labor rubricandi huius primi libri per me Balthazar Blutfogel predicatorem simplicissimum nacione Slesitam de Canth in signo 2° Cancris feria sexta in die Barbare anno dominice incarnationis 1495. Cuius et liber iste est.”

Az I. rész eleje hiányzik ; a kötet kiállítása alapján valószínű, hogy a 2a lapon itt is iniciálé és lapszéldíszítés volt.

II. rész 2a lap : C iniciálé (73 × 73 mm) mályva-rózsaszínű kettős keretben, arany alapon zöld betű, sárgával árnyalt lombdíszítéssel. A betű belsejében kék alapon sárga vonaldísz. Az iniciálé jobb felső sarkából zöld száron aranytallérral díszített rózsaszín levél fut le a két hasáb közé.

A lap alján és a külső lapszélen rózsaszín-zöld-kék levéldísz ívelődik. A levelek között megnyúlt kelyhű, stilizált virágok és tollrajzzal körülvett aranytallérok.

III. rész 2a lap : C iniciálé (73 × 73 mm) világos és sötétebb kék keretben, arany alapon, barnával árnyalt levéldíszítésű kék betű. A betű belseje vörös, arany filigrán díszítéssel.

A lap alján húzódó díszítést levágták.

IV. rész 2a lapon a nagyméretű iniciálé és lapszéldísz kivágva.

HAIN 6417, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 9074, ÁBEL : i. m. 78. l. 4. sz. és 148. l. 9. szám.

2. DUNS SCOTUS, Johannes : *Quaestiones quodlibetales*. Ed. Thomas Penketh Nürnberg, Anton Koberger, 1481. 2° (Az előző műhöz kötve.)

Papír. 52 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés : l. l. szám alatt. 51b lap : „ffinit labor rubricandi libri huius per me Balthazar Blutfogel predicatorem (utólag beszúrva : Bistriciensem) simplicissimum nacione Slesitam de Canth in secundo signo Scorpionis feria quarta que erat dies decem milium martirum hora vero quasi sexta mane Anno salutis 1496. Cuius et liber iste est.”

2a lap : C iniciálé (74 × 75 mm) szürke-barna kettős keretben, arany alapon vörös betű, sárgával árnyalt levéldíszítéssel ; belsejében zöld kockás mintával.

A lap alján és a külső lapszélen húzódó díszítést levágták.

HAIN : 6435, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 9069, ÁBEL : i. m. 78. l. 4. sz. és 148 l. 9. szám.

3. ANGELUS DE CLAVASIO : *Summa angelica de casibus conscientiae*. Strassburg Martin Flach, 1491. dec. 1. 2°

Papír. 370 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszéldíszítés, 1 iniciálé
Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (300×210 mm) bélyegzőkkel és görgetővel készült díszítéssel ; réz köldökverettel és kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Liber domini Baltasar de Canth.” 1b levélen a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

Ia lap : A iniciálé (38×38 mm) barnás-lila keretben zöld betű, sárgával árnyalt levelekkel, B betűből álló kézjeggyel. A betű belseje kék, szürke vonaldíszítéssel. Az iniciálé bal alsó sarkából egy stilizált virágban végződő szürke és egy szürkés-lila levél ágazik szét. A levelek mellett tollrajzzal és pontokkal körülvelt aranytallérok.

A lap alján zöld, lilás-szürke, kék stilizált levelek nyolcas alakban ívelődnek. A levelek között szürke stilizált virág és több, barna körökkel keretezett aranytallér.

HAIN 5391, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 1932, ÁBEL : i. m. 79. l. 8. sz. és 154. l. 31. szám.

4. AUGUSTINUS, Aurelius : *Explanatio psalmorum*. Basel, Johann Amerbach, 1489. 2°

Papír. 3 rész : I. rész 164 levél (hiányos) ; II. rész 194 levél ; III. rész 192 levél (hiányos). Vörös és kék festett kezdők. 3 lapszéldíszítés, 7 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (340×220 mm), fonatos és ornamentális díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510.” — III. rész 192a lap. : „Explicit labor rubricandi per me Balthazar predicatorem Bistriciensem simplicissimum nacione Slesitam in primo signo arietis Anno salutis humane 1496. Cuius et liber iste est, in die Sebastiani hora quasi tertia post prandium.”

I. rész 18a lev. (a 2a) 0 iniciálé (27×27 mm) fekete-szürke keretben sárga-barna levéldíszű betű, belsejében szürke alapon fekete vonaldísz.

19a lap (a 3a) 2 iniciálé és lapszéldíszítés. D iniciálé (25×27 mm) szürke keretben zöld betű, sárgával árnyalt levelekkel, belsejében szürke alapon fehér vonaldísz. Az iniciálé bal alsó sarkából rózsaszín-szürke levél nyúlik ki a belső lapszélre ; a stilizált levél alatt barna körökkel keretezett aranytallér.

B iniciálé (40×35 mm) kettős zöld keretben, poncolt arany alapon rózsaszín betű, fehér árnyalással. Az iniciáléből két kisebb levél nyúlik ki.

A lap alsó és külső szélén kék, zöld, szürke, rózsaszín stilizált levelek nyolcas alakban ívelődnek ; közöttük stilizált virágok, körökkel keretezett aranytallérok és egy naturalisztikusan ábrázolt szekfű.

II. rész A 1a lap. : P iniciálé (27×27 mm) rózsaszín-mályva keretben, szürke fehérrel árnyalt betű, belsejében kék alapon fehér vonaldísz. Az iniciáléből stilizált virágokban végződő kék és rózsaszín levél ágazik ki a belső lapszélre.

A 2a lap. : Q iniciálé (37×35 mm) szürke keretben, poncolt ezüst alapon zöld, sárgával árnyalt levéldíszű betű. Az iniciálé bal alsó sarkából vékony szürke inda nyúlik ki.

A lap alján fürtös virágokban végződő, rózsaszín-zöld levelek ívelődnek ; a díszítés és a barna körökkel keretezett aranytallérok között „ISTE . LIBER . EST . DOMINI . WALTAS” feliratú mondatzalag húzódik.

III. rész j 2a lap. : E iniciálé (26×26 mm) fekete keretben vörös betű, sárga árnyalt levéldísszel. A betű belsejében kék alapon fekete hálózati.

j 2b lap. : E iniciálé (35×35 mm) barna-piros keretben, poncolt arany alapon fehérrel árnyalt szürke betű. Az iniciáléből egy zöld és egy rózsaszín levél indul ki a felső lapszélre.

A külső lapszálen zöld-rózsaszín-szürke megnyúlt stilizált levelekből, barna körökkel körülvett aranytallérokából és egy stilizált virágból álló díszítés. A lap alján kékes-szürke, stilizált levelet és két naturalisztikusabb virágot ábrázoló lapszéldísz.

HAIN 1971, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2909, ÁBEL: i. m. 79. l. 7. sz. és 152. l. 19. szám.

5. AUGUSTINUS, Aurelius: *Expositio evangelii secundum Johannem*. [Basel, Johann Amerbach, nem 1491 után.] 2°

Papír. 206 levél (hiányos). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszéldíszítés, 1 iniciálé. Kötés: XV. századi barna bőr, fatáblakon (320×225 mm) bélyegzőkkel készített, ornamentális díszítéssel; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

205b lap: „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel predicatorem Bistriciensis simplicissimum nacione Slesitam de Canth in 2° signo piscis feria sexta post dyonisii hora fere quinta anno Domini 1494. Cuius et liber est.” — Az első kötéstábla belsején az egykori tulajdonos bejegyzése kitörülve.

Ia (a 2a) lap: I iniciálé (43×35 mm) szürke keretben, poncolt arany alapon zöld betű, sárgával árnyalt levéldíszsel. Az iniciálé baloldali sarkaiból stilizált virágokban végződő, aranytallérokbal körülvett barna-lila-kék levélinda ágazik szét a belső lapszálen.

A lap alján ugyanilyen, szürke-rózsaszín stilizált inda- és virágdísz.

HAIN-COPINGER 1982, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2912, ÁBEL: i. m. 79. l. 6. és 151. l. 18. szám.

6. CARACCIOLUS, Robertus: *Sermones de laudibus sanctorum*. Basel, Nikolaus Kessler, 1490. II. 26. 2° (Az előző műhöz kötve).

Papír. 189 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés: 1. 5. szám. alatt.

189a lapon a rubrikátor bejegyzését levágták.

a 5a lap: N iniciálé (23×23 mm) barnás-sárga keretben, poncolt arany alapon, fehérrel árnyalt szürke betű.

HAIN 4485, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 6057, ÁBEL: i. m. 79. l. 6. sz. és 151. l. 18. szám.

7. ANTONINUS FLORENTINUS: *Summa theologica*. P. 3, l. 2. Venezia, Andreas de Paltascichis, 1485. IV. 21. 2°

Papír. 2 rész: I. rész 216 levél (csonka, a mű e 4 levéllel kezdődik), II. rész 208 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszéldíszítés, 1 iniciálé. Kötés: XV. századi barna bőr, fatáblakon (310×220 mm), vaknyomású és bélyegzőkkel készített díszítéssel; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején: „Domini Baltasar Slesite de Canth. Tercia pars Anthonini 1510.” — Uo. a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

I. rész. A mű első — feltehetően díszített — levelei hiányoznak.

II. rész. A 2a lap: R iniciálé (40×40 mm) kopott lila keretben lilás-szürke betű, árnyalt levéldíszsel. A betű belsejében zöld alapon kötegbe fogott, hosszú szárú, stilizált ezüst lilomok. Az iniciálé bal alsó sarkából karcsú zöld inda nyúlik ki a belső lapszálelre.

A lap alján spirális alakban haladó, karcsú lila-zöld-kék indákból és stilizált virágokból álló lapszéldísz. Az indaszár és a kiágazó levelek között kis arany levélkék.

HAIN-COPINGER 1257, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2198, ÁBEL: i. m. 79. l. 12. sz. és 157. l. 40. szám.

8. ANTONINUS FLORENTINUS: *Summa theologica*. Pars II. Venezia, Nicolas Jenson, 1477–1480. 2°

Papír. 323 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (310×215 mm) lilimot ábrázoló bélyegzőkkel díszítve ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth. Secunda pars Anthonini 1510.” — 322a lap : „Explicit labor rubricandi libri huius per me Balthazar Blutfogel predicatorem Bistriciensem simplicissimum nacione Slesitam de Canth in primo signo arietis feria quarta post festum lucie hora quasi quarta post prandium. Anno salutis 1496. Cuius et liber iste est.” — Az a 4b lapon a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

a 5a lap : F iniciálé (52×65 mm) matt arany keretben kék betű fehérrel árnyalt levéldíszítéssel. A betű belsejében vörös alapon arany filigrán.

HAIN-COPINGER 1243. P. II., *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2185. P. II., ÁBEL : i. m. 79. l. 11. sz. és 157. l. 39. szám.

9. GREGORIUS IX. papa : *Decretales*. Venezia, [Johannes Herbolt] 1481. IX. 10. 2°

Papír. 314 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 3 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (440×290 mm), bélyegzőkkel készült díszítéssel és réz kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth Decretales 1510.” — Uo.: a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

l 2a lap : D iniciálé (38×43 mm) rózsaszín keretben, fekete alapon kék leveleket ábrázoló betű. A betű belsejében zöld alapon kezdetleges vonaldísz.

t 9b lap : E iniciálé (40×43 mm) zöld keretben, vonaldísszel borított világosabb zöld alapon rózsaszín betű, árnyalt levéldíszítéssel.

A 7b lap : D iniciálé (33×43 mm) keret nélküli zöld betű, árnyalt levelekkel. Belsejében rózsaszín alapon mályva színű vonaldísz.

HAIN 8011, *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum*. London, 1924. Part V. 302. l., ÁBEL : i. m. 78. l. 1. sz. és 146. l. 2. szám.

10. GRATIANUS : *Decretum*. Venezia, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1479/1480. jan. 3. 2°

Papír. 418 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 36 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (445×295 mm), bélyegzőkkel készült díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth Decretum. 1510.” — Uo.: a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

k 7b lap : Q iniciálé (47×45 mm) matt arany és vörös keretben, kék alapon zöld, fodros levelekkel díszített betűtest. A betű belsejében vörös alapon fekete tollrajz. Az iniciálé felső keretét ötszirmú rózsaszín virág töri át ; a bal alsó sarokból keskeny rózsaszín levélke fut le a két hasáb között.

n 2a lap : Q iniciálé (43×43 mm) kék keretben sárga-barna mintázású betűtest. A betű belseje zöld, sárga vonaldíszítéssel ; a zöld alapot ferde rózsaszín sáv osztja két részre. Az iniciálé bal alsó sarkából zöld inda nyúlik ki a két hasáb közé.

p 2b lap : az iniciálét kivágták.

q 2b lap : Q iniciálé (49×53 mm) világos és sötétebb zöld osztású keretben, fodros levelekkel díszített arany, illetőleg rózsaszín betűtest. Belsejében kék alapon kötege fogott, hosszúszerű, stilizált fehér lilimok. Az iniciáléből zöld levélkében végződő rózsaszín indaszár indul ki s fut le a két hasáb között.

q 5b lap : I iniciálé (53×57 mm) sárga vonaldíszítéssel borított rózsaszín alapon zöld betű, árnyalt levelekkel.

q 8b lap : D iniciálé (54 × 50 mm) rózsaszín keretben kék, fehérrel árnyalt betűtest; belsejében zöld alapon sárga vonaldísz.

Hasonló szellemenben festett iniciálék díszítik a következő lapokat :

r	2a lap : Q iniciálé (51 × 51 mm) ;	r	8a lap : Q iniciálé (50 × 50 mm) ;
s	1b lap : S iniciálé (54 × 54 mm) ;	s	4b lap : Q iniciálé (51 × 51 mm) ;
s	8a lap : C iniciálé (53 × 52 mm) ;	t	8a lap : Q iniciálé (42 × 42 mm) ;
v	9a lap : D iniciálé (42 × 46 mm) ;	x	3b lap : C iniciálé (53 × 53 mm) ;
x	7a lap : Q iniciálé (56 × 54 mm) ;	y	2b lap : Q iniciálé (53 × 55 mm) ;
z	9a lap : Q iniciálé (47 × 46 mm) ;	t	3a lap : Q iniciálé (53 × 50 mm) ;
l	5b lap : D iniciálé (50 × 43 mm) ;	t	7a lap : D iniciálé (44 × 40 mm) ;
l	9b lap : A iniciálé (40 × 40 mm) ;	o	1b lap : Q iniciálé (45 × 44 mm) ;
o	9a lap : Q iniciálé (43 × 43 mm) ;	aa	9a lap : Q iniciálé (42 × 40 mm) ;
bb	10b lap : S iniciálé (49 × 49 mm) ;	cc	4b lap : Q iniciálé (52 × 52 mm) ;
dd	5a lap : Q iniciálé (50 × 52 mm) ;	ee	7a lap : Q iniciálé (44 × 42 mm) ;
ff	1a lap : Q iniciálé (38 × 38 mm) ;	ff	2b lap : Q iniciálé (38 × 34 mm) ;
ff	6b lap : U iniciálé (35 × 35 mm) ;	gg	1a lap : Q iniciálé (51 × 50 mm) ;
hh	2a lap : Q iniciálé (50 × 48 mm) ;	M	4a lap : Q iniciálé (45 × 47 mm) ;
M	5b lap : Q iniciálé (45 × 45 mm) ;	nn	2b lap : A iniciálé (40 × 37 mm) ;
nn	4a lap : D iniciálé (43 × 43 mm).		

HAİN 7894, *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum*. London, 1924, Part V. 235. l., ÁBEL: i. m. 78. l. 2. sz. és 146. l. 3. szám.

11. AUGUSTINUS, Aurelius : *De civitate dei*, cum commentario Thomae Waleys et Nicolai Trivet. Basel, Johann Amerbach, 1489. II. 13. 2°

Papír. 268 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (325 × 225 mm) bélyegzőkkel készült díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapcsolókkal.

264a (O 4a) lap: „Explicitus est labor rubricandi per me Balthazar blutfogel predicatorem Bystriciensem simplicissimum Nacione Slesitam de Canth in secundo signo piscis vigesima prima die februarii hora ferme tercia Cuius et liber iste est.” — ÁBEL szerint az első kötéstábla belsején BLUTFOGEL szokásos bejegyzése; ez ma már nem látható.

a 2a lap : I iniciálé (43 × 19 mm) arany alapon rózsaszín fehérrel árnyalt betűtest. Az iniciáléből primitív kék-zöld inda fut ki a belső lapszélre.

A díszítést feltehetőleg nem Blutfogel készítette.

HAİN-COPINGER 2064, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2887, ÁBEL: i. m. 79. l. 5. sz. Koll. 2. és 151. l. 17 sz. Koll. 2.

12. AMBROSIUS : *Opera*. Basel (1492?) Említi RÖSZLER István (l. l. sz. j.).

13. *Biblia*, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. — Nicolaus de Lyra : *Contra perfidiam Iudaeorum*. Nürnberg : Anton Koberger, 1485. 2°

Papír. Csupán a II. rész : 370 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszél-díszítés, számos iniciálé. Kötés : XV. századi sötétbarna bőr, fatáblákon (320 × 220 mm) bélyegzőkkel készült díszítéssel. Réz köldök- és sarokveretekkel, kapcsolókkal.

A 370a lapon bejegyzés : „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel textoris filium bartholomei nacione Slesitam de Canth pro tunc predicatorem Bistri-

ciensem simplicissimum ipso die Ursule in primo signo Sagitarij Anno salutis 1497."

la lap: U iniciálé (16 × 20 mm) szürke keretben zöld betű, sárgával árnyalt lombdíszítéssel. A betű belsejében mályvaszínű alapon lila vonaldísz. — Ugyanitt: U iniciálé (21 × 22 mm) kék keretben mályvaszínű betű, belsejében zöld alapon sárga vonaldísz. — A lap alján zöld-rózsaszín és kék akantusz levelekből kezdetleges kidolgozású lapszeldíszítés.

A kötetben számos kisméretű, az előbbiekhöz hasonlóan díszített, egyszerűbb iniciálé van.

HAIN-COPINGER 3166, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 4288.

ÁBEL nem említi ezt a kötetet a bártfai Szent Egyed templom könyvtárának állományában. Az ősnymtatvány ma az egri Főegyházmegyei Könyvtár tulajdona.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

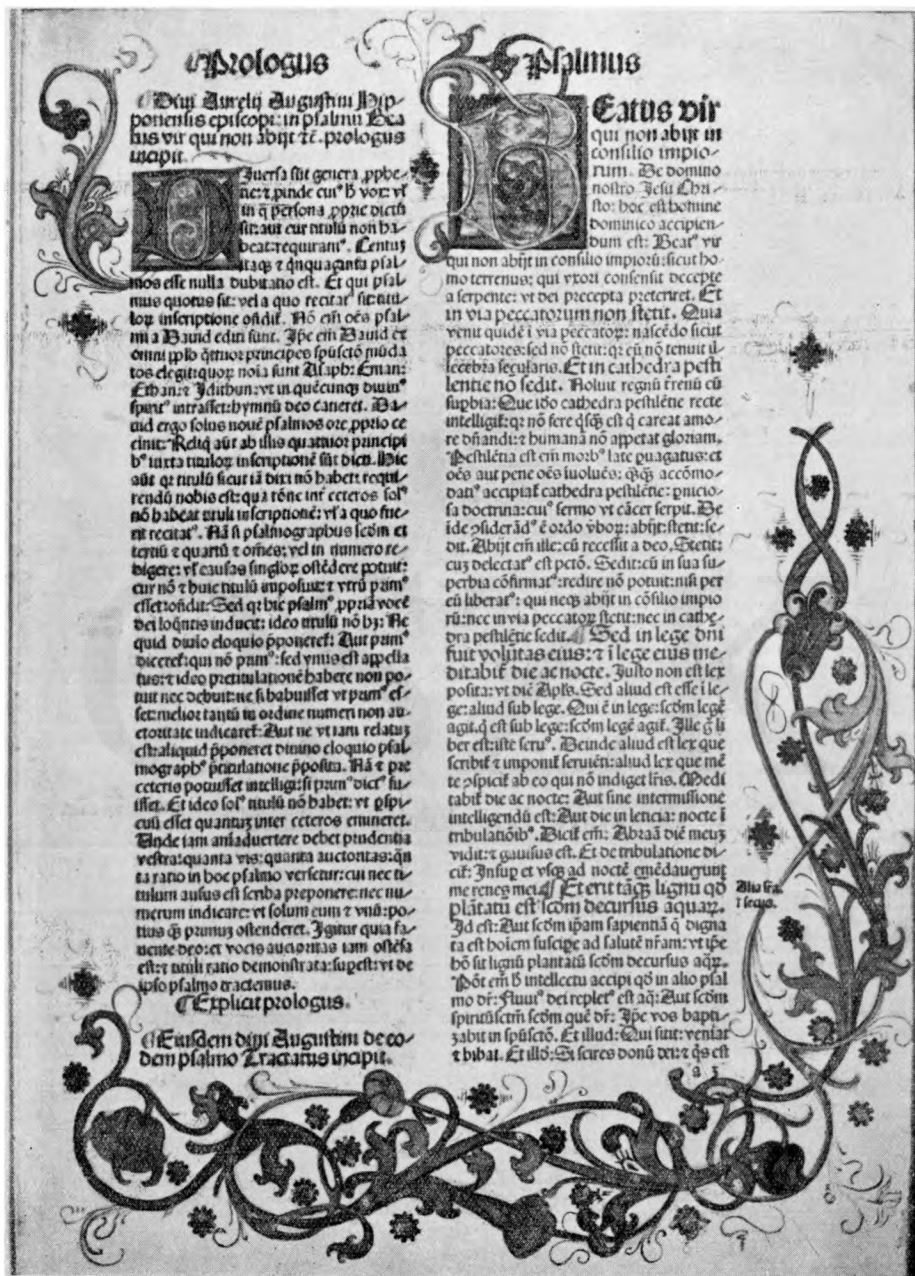
ELISABETH SOLTÉSZ: DER MINIATOR BALTHASAR BLUTFOGEL

Balthasar BLUTFOGEL, Presbyter von Bártfa (Bardiov) ist ein bisher wenig bekannter, aber trotzdem interessanter Vertreter der oberungarischen Kodexmalerei des XV. Jahrhunderts. BLUTFOGEL wurde in Canth (Schlesien) geboren, studierte in Krakau, wo er 1502 den Magistergrad, später den des Lizentiats der Theologie erwarb. In den 1490-er Jahren war BLUTFOGEL in Vágbeszterce (Porazská Bystrica), 1502 in Kisseben (Sabinov) als Prediger tätig; seit 1508 Kaplan, später Presbyter in Bártfa, wo er 1516 starb. Seine Bücher hinterliess er der Bibliothek der dortigen hl. Aegidius-Kirche.

BLUTFOGELS Bücher-Nachlass ist ein von verschiedenen Gesichtspunkten wertvolles kulturhistorisches Dokument. Der grösste Teil seiner Bücher wurde nämlich von BLUTFOGEL selbst rubriziert und illuminiert. Die Schlussformel des Rubrikators in diesen Büchern enthält, neben BLUTFOGELS Namen, pünktliche Angaben über seinen Geburtsort, seine Qualifikation und Stellung. Es sind 21 Wiegendrucke bekannt, die BLUTFOGEL gehörten, was aus einer, auf die innere Seite des Einbandes angeführten Aufzeichnung „Domini Baltasar. Slesite de Canth... 1510“, oder aus der Schlussformel des Rubrikators festgestellt werden kann.

BLUTFOGEL illuminierte mannigfaltig und gefällig den grössten Teil seiner Bücher. Sein Nachlass enthält mehr als 50 Initialen und viele Randverzierungen von BLUTFOGEL. Das Titelblatt der Bände ist gewöhnlich mit einer schönen Initiale und Zierleiste versehen. Im Text sind die Initialen bescheidenen. In den fein ausgearbeiteten, grossangelegten Initialen ist der Hintergrund in dichtem Gold gehalten, der Buchstabe mit schattierten und stilisierten Blättern geziert. Am Rande des Blattes seiner Bücher sind Verzierungen aus stilisierten Blumen und Blättern zu sehen. In einer Zierleiste des Buches AUGUSTINUS *Explanatio Psalmorum* (Basel, 1489. Johann Amerbach) steht ein Spruchband mit den Worten: ISTE LIBER EST DOMINI WALTAS..., wonach das Buch vom Eigentümer selbst illuminiert wurde. In einer Initiale des Buches ANGELUS DE CLAVASIO *Summa angelica de casibus conscientiae* (Strassburg, 1491, Martin Flach) finden wir den verborgenen Anfangsbuchstaben des Namens „Blutfogel“.

BLUTFOGELS Stil wurde durch die gleichzeitige tschechische Kodexmalerei beeinflusst. Dieser Einfluss bedeutet eigentlich nur eine Stilverwandtschaft, die seine Initialen und Zierleisten mit den Werken der gleichzeitigen tschechischen Illuminatoren (*Benedictionale*, Budapest, Nationalbibliothek Széchényi, Cod. lat. 252. *Nový zákon*, ebenda Fol. Slav. 29) verband. BLUTFOGEL hat die von der tschechischen Kodexmalerei bekommenen Anregungen — ebenso, wie der vor 100 Jahren tätiger Michael NAGY-SZOMBATI — zur Ausbildung seines feinen künstlerischen Sinn verratenden individuellen Stils benutzt.

ANGELUS DE CLAVASIO : *Summa angelica de casibus conscientiae*. Strassburg. Martin Flach, 1491. 1a lap.

GRATIANUS : *Decretum*. Venezia. Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1479/1480. q 2b lap.

